

COMPARATIVE LITERATURE STUDIES

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-227-2-65>

IVAN BAGRYANY IN THE CONTEXT OF THE ANTI-TOTALITARIAN DISCOURSE OF THE UNR

ІВАН БАГРЯНИЙ В КОНТЕКСТІ АНТИТОТАЛІТАРНОГО ДИСКУРСУ УНР

Hodik K. O.

*Candidate of Philological Sciences,
Junior Researcher at the Department of
Comparative Literature Studies
T. H. Shevchenko Institute of Literature
of the National Academy
of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Годік К. О.

*кандидат філологічних наук,
молодший науковий співробітник
відділу компаративістики,
Інститут літератури імені
Т. Г. Шевченка
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Більшовицький режим як один з яскравих представників тоталітарних режимів піддавався активній критиці та спротиву з боку української інтелігенції не лише в середині України, а й за її межами. Активними його противниками були державні діячі, духовні особи, науковці та письменники. Однією з найбільш яскравих постатей, на прикладі якої можна розглядати яскраву критику тоталітарного режиму, є Іван Багряний. Свою активну позицію щодо цього він висловив в багатьох своїх працях, серед яких «Чому я не хочу повертатись до ССРСР», опублікована в 1947 році. В той же час значна частина його тез суголосна цілій низці публікацій, які були випущені в еміграції представниками різних політичних груп.

Метою цього дослідження є аналіз місця Івана Багряного в антитоталітарному дискурсі. Для її реалізації було проаналізовано не лише художні тексти згаданого письменника, а й його офіційні звернення, матеріали АБН (Антибільшовицького Блоку Народів – однієї з найбільших мігрантських організацій, що виступала проти радянської політики), визначено загальні місця та точки розходження. Особлива увага була зосереджена на документах, які збереглися в архівах Українського вільного університету у Мюнхені. Частина

з них (зокрема, архіви УНР та АБН), ще не отримала належного висвітлення в науковій літературі.

Українці, які опинилися в еміграції після завершення II світової війни, утворили чимало організацій, які мали за мету протидію радянському режиму. Такими були УНР, АБН (одне з найбільших об'єднань, в яке входили не лише представники українського народу, але й вірменського, польського, білоруського, казахського та багато інших). Аналіз документів, які збереглися в еміграції, показують, що найбільш болючими та актуальними темами для них були:

- Збереження української культури та науки (останнім займалася Українська Вільна Академія Наук).

- Надання допомоги українській громаді, організація збору позички, координування загальних зборів, діяльності таборів тощо.

- Викриття злочинів більшовиків. Цьому слугували не лише збори, але й чисельні газетні статті (наприклад, стаття «За Христа!», опублікована в журналі “Philadelphia” від 07.07.1950 року, в якому описані репресії більшовиків проти священників) [1].

Матеріали представлених організацій виходили 11 мовами, серед яких не лише німецька та англійська але й чеська, голландська, італійська, французька. Найбільш активна інформаційна діяльність припадає на 50-ті роки XX століття. За свідченнями архівних документів, після цього періоду (вже в кінці 60-х років) значна частина українців перебралася з Німеччини до США через фінансові складнощі. І там провадила активну антибільшовицьку діяльність далі.

Іван Багряний в колі людей, які активно працювали над згуртуванням українського суспільства, займає одне з чільних позицій. В цьому письменник бачить важливу місію інтелігенції. В одній зі своїх промов він прямо зазначає «І ось коли виб'є остання година московській імперії, як учинить український народ з теперішньою «соборністю в біді» і єдністю українського народу? Чи розділить їх спершу.... щоб потім мати змогу боротися знову за «соборність і єдність» та влаштувати жалібні академії. Чи...» [4, с. 94]. Найбільш систематизованим є його праця «Чому я не хочу вертатись до ССРСР», опублікована в 1947 році. В ній він послідовно розповідає про злочини режиму та порівнює їх з тими, які були вчинені в Німеччині. Паралелей в цьому творі він подає чимало: : «...заарештували й без суду заслали на Соловки (совітське Дахау)...». Надалі в тому ж памфлеті: «Страхіття Дахав і Бухенвальду не перевищують страхіть безлічі енкавудистських катівень та концентраків тих років» [2, с. 21]. «... а провокаційне вбивство Кірова? Це другий «підпал Райхстагу»

[2 с.33]. «Коли НКВД піде вслід за Гестапо» [2, с. 37]. Такі паралелі вибрані з огляду на аудиторію, яка добре була поінформована про злочини Гітлера, але не радянського керівного апарату. Варто зазначити, що Іван Багряний не був унікальним в цьому плані. Схожі паралелі використовував в численних публікаціях АБН (особливо в тих, що виходили 1950-го року) [1].

Памфлет «Чому я не хочу вертатись до ССРСР» пов'язаний з багатьма художніми творами цього письменника. Так, в художній формі Іван Багряний показує частину таких злочинів у романі «Сад Гетсиманський» (створений двома роками пізніше). Тут він зосереджується на злочинах, вчинених НКВС, репресіях, тортурах тощо. Частина подій перегукується зі спогадами головного героя «Тигроловів», що свідчить про їх важливість для автора (сцени допиту героя слідчим).

Пізніше продовжується і громадська діяльність, в якій Іван Багряний не виходить за межі антитоталітарного дискурсу. Він не відсторонюється від роботи українських організацій. Так, він не просто бере участь в роботі УНР, він активно виступає на конференціях, займається організаторською діяльністю тощо. Так, в 1959 році він виголошує низку промов на п'ятій сесії Української Національної Ради (в цей період він фактично є головою представленого зібрання). В ній він зазначає, що хоча український народ втратив свою державу, свій дім, він все одно має гуртуватись навколо ідеї визволення власної країни. На цьому ж заході він виголошує низку промов, адресованих українському народу в ССРСР, а також за його межами.

Аналіз архівних документів показує, що незважаючи на чільне місце Івана Багряного в згаданому дискурсі далеко не всі активні члени української емігрантської спільноти ставилися до нього та його роботи однаково добре. Існує, наприклад, звернення Захочайка М., де останній вкрай детально розкриває свою особисту зневагу до пана Багряного та виступає проти обіймання ним високих посад в українських мігрантських спільнотах. Він звинувачує письменника у прихильності до більшовиків і пише, що «Сад Гетсиманський» по суті є романом, який мовчить про величезну кількість замучених людей, але звеличує працівників НКВС. Захочайко М. також стверджує, що найбільш привабливі образи в'язнів з представленого роману по суті є образами людей, які співпрацювали з більшовиками. Серед прикладів він наводить Миколу Хвильового. Окрім того, в листі зазначається, що навіть псевдонім «Багряний» є натяком на зв'язок з червоним режимом [3]. Загалом подається досить цікавий аналіз

твору «Сад Гетсиманський» з огляду на специфіку спільних місць пам'яті, досвіду зіткнення з «червоним» режимом тощо. Однак вся ця інформація, зрештою, підсумовується вимогою якнайшвидше усунути письменника з усіх адміністративних посад в УНР і надалі призначати на них виключно позапартійних кандидатів. Однак, судячи з того, що представлений лист адресовано третій сесії, а на п'ятій Іван Багряний головує, така точка зору не мала широкої підтримки серед УНР. Більш того, на четвертій, а згодом і п'ятій сесії він отримує більшу можливість висловитись. Зростає не лише обсяг його промов, але й їх кількість. Документи свідчать, що в цей період він головує на значній частині засідань, відкриває та закриває деякі сесії.

Отже проведене дослідження виразно показує, що Іван Багряний став одним з найбільш яскравих виразників антитоталітарного дискурсу серед українських мігрантів. Його тексти, в особливості, публіцистику, можна розглядати як енциклопедію радянських злочинів та основних гасел щодо повалення цього режиму та визволення народів (повністю суголосних як ОУН, так і АБН та інших організацій).

Література:

1. Архів АБН (Антибільшовицький Блок Народів). Теки 1–3. Український Вільний університет. Мюнхен.
2. Багряний І. Чому я не хочу повертатись до СРСР? Вінніпег, 1946. 41 с.
3. Заховайко М. Відкритий лист до п. президента УНР д-ра С. Витвицького. Архів УНР. Тека 5. Український Вільний університет. Мюнхен.
4. Промова Голови Української Національної Ради І. П. Багряного на академії на честь 22 січня в Нью-Йорку, в 1959 році. Звернення і промови Голови Української Національної Ради І. Багряного. П'ята сесія Української Національної Ради. Архів УНР. Тека 5. Український Вільний університет. Мюнхен.